

Sieradz, 28 maja 2020 r.

Prof. UŁ, dr hab. Konrad Skłodowski
Katedra Prawa Konstytucyjnego
Wydział Prawa i Administracji UŁ

O C E N A

rozprawy habilitacyjnej oraz pozostałego dorobku naukowego

Pana dr Grzegorza Koksanowicza

**w związku z postępowaniem o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego
prowadzonym przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-
Skłodowskiej w Lublinie**

Uwagi wstępne.

Podstawą sporządzenia niniejszej recenzji jest uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 5 lutego 2020 r. (nr BCK-I-L- 10083/19) powierzające mi obowiązki recenzenta w postępowaniu habilitacyjnym Pana dr Grzegorza Koksanowicza w dziedzinie nauk prawnych, w dyscyplinie prawo.

W myśl art. 179 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. poz. 1669) postępowania habilitacyjne wszczęte i niezakończone przed dniem wejścia w życie ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. mają być przeprowadzone na zasadach dotychczasowych. Sytuacja ta odnosi się do postępowania habilitacyjnego wszczętego na podstawie wniosku Pana dr Grzegorza Koksanowicza.

W tym zakresie podstawą prawną oceny Kandydata powinien być zatem przepis art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t. j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1789), jak również na regulacjach zawartych w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. Nr 196, poz. 1165), a także rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu

habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. 2018, poz. 1842, poz. 261). Do postępowania habilitacyjnego może więc być dopuszczona osoba, która:

- I. Posiada stopień doktora,
- II. Wykazuje się osiągnięciami naukowymi uzyskanymi po otrzymaniu stopnia doktora,
- III. Wykazuje się istotną aktywnością naukową
- IV. Wnosi znaczny wkład w rozwój uprawianej dyscypliny naukowej.

I. Uzyskanie stopnia doktora.

Pan Doktor Grzegorz Koksanowicz w 1995 r. ukończył studia prawnicze na Wydziale Prawa i Administracji na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, uzyskując tytuł zawodowy magistra nauk prawnych. Jednocześnie uczęszczał na studia magisterskie na Wydziale Politologii na UMCS w Lublinie. W 1997 złożył egzamin magisterski i uzyskał tytuł zawodowy magistra politologii na wskazanej wcześniej uczelni. W 2007 obronił rozprawę doktorską nt. *Prawny model kierownictwa Sejmem w świetle Konstytucji z 2 kwietnia 1997 r.* i uzyskał stopień naukowy doktora nauk prawnych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Promotorem rozprawy była prof. dr hab. Ewa Gdulewicz, natomiast role recenzentów pełnili: prof. dr hab. Marcin Kudej, prof. dr hab. Wiesław Skrzydło

II. Ocena rozprawy habilitacyjnej.

Rozprawa „*Kluby poselskie w strukturze i pracach Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*”, ISBN 978-83-8180-028-0, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 2019, ss. 328, przedstawiona przez dr Grzegorza Koksanowicza w postępowaniu habilitacyjnym jest jego głównym osiągnięciem wśród kilkunastu publikacji jakie napisał Habilitant po uzyskaniu stopnia doktora.

Wybór tematu rozprawy uważam za trafny. Zgadzam się z Habilitantem, że choć istnieją prace dotyczące częściowo podjętych badań, to oceniana monografia stanowi nowe i kompleksowe ujęcie podjętej problematyki.

Cel pracy został jasno i precyzyjnie określony we Wstępie do monografii Jak podkreśla sam Autor na s. 6: „*Zasadniczym celem prezentowanego studium jest próba ustalenia roli klubów poselskich w Sejmie w kontekście założeń wybranych zasad demokracji parlamentarnej, jak również udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy aktualne rozwiązania normatywne odnoszące się do klubów poselskich w wystarczający sposób realizują wynikające z tych zasad poselskich w wystarczający sposób realizują wynikające z tych zasad*

wartości. Tak sformułowany problem wymaga przeprowadzenia analizy na dwóch płaszczyznach badawczych. Pierwsza odnosi się do aksjologicznych i normatywnych podstaw tworzenia i funkcjonowania klubów poselskich, druga dotyczy prawnych i faktycznych możliwości wywierania przez nie wpływu na kreowanie organów wewnętrznych Sejmu oraz oddziaływania na jego prace.”.

Cel badawczy wskazany we wstępie, jest w pracy konsekwentnie realizowany. Można z całym przekonaniem stwierdzić, że konstrukcja pracy została doskonale skorelowana z założonymi celami badawczymi. Jak wskazuje Autor na s. 10 „*W warstwie merytorycznej monografia składa się z dwóch części dogmatycznej i postulatywnej – usystematyzowanych w postaci 5 rozdziałów*”. Układ rozdziałów i zawarte w nich treści są przemyślane skonstruowane w odniesieniu do cytowanego zdania i wskazanych we wstępie celach badawczych.

W wstępie (s.9) Autor wskazał, że w monografii wykorzystał przede wszystkim trzy metody badawcze. „*Podstawową metodą wykorzystaną w procesie przygotowywania monografii była metoda formalno-dogmatyczna oparta zarówno na analizie aktów prawnych, jak i poglądów doktryny prawa konstytucyjnego. Akcesoryjnie wykorzystana została też metoda analizy historycznej, w szczególności w odniesieniu do badań dotyczących metodyki kształtowania składów organów wewnętrznych izby oraz ich funkcjonowania na przestrzeni ostatnich kadencji Sejmu. Dla weryfikacji przyjętych założeń badawczych istotne znaczenie miała również metoda empiryczna, za pomocą której skonfrontowano regulacje normatywne przyjęte w regulaminie Sejmu z praktyką parlamentarną*”. Lektura dzieła, pozwala stwierdzić, że wymienione metody badawcze zostały właściwie zastosowane.

Rozprawa została przygotowana z wykorzystaniem bogatej literatury polskiej oraz angielskojęzycznej. Jest ona zróżnicowana i właściwie skomponowana z punktu widzenia merytorycznego. Przywołaną w monografii literaturę, uzupełnia ponad 20 polskich i zagranicznych aktów normatywnych, 10 uchwał a ponadto liczne sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu, druki sejmowe i strony internetowe.

Rozprawa habilitacyjna autorstwa Pana Grzegorza Koksanowicza napisana jest, ładnym językiem. Wywody Habilitanta są klarowne, poprawne logicznie, uporządkowane i dojrzałe naukowo. Praca została bardzo dobrze zredagowana, czyta się ją z dużą przyjemnością.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym „*Aksjologiczne podstawy funkcjonowania klubów poselskich i parlamentarnych w Sejmie RP*”, Autor dokonał powiązania

konstytucyjnych zasad ustrojowych z zagadnieniem zrzeszeń parlamentarzystów. Za zasady ustrojowe, które mają w tej mierze fundamentalne znaczenie uznał zasady: pluralizmu politycznego, przedstawicielstwa i parlamentarnego systemu rządów. W tej części pracy na uwagę zasługuje kilka istotnych ustaleń. Przede wszystkim, w odniesieniu do zasady pluralizmu politycznego, Habilitant postawił celną tezę, że „..... *tak jak na gruncie systemu partyjnego zasada pluralizmu politycznego proklamuje wolność tworzenia i działania partii politycznych, tak na gruncie parlamentarnym deklaruje swobodę tworzenia frakcji parlamentarnych*”. (s. 33). Zgadzam się również z poglądem wyrażonym na s. 35, że wprowadzenie liczbowych wymagań dotyczących tworzenia klubów parlamentarnych przez regulamin Sejmu jest uzasadnione zasadą autonomii izby „*o ile nie przekracza granicy, która w świetle założeń państwa demokratycznego byłaby nieakceptowalna*”. Sądzę jednocześnie, że długotrwałe obowiązywanie reguły liczbowej przyjętej w polskim Sejmie jest ważną przesłanką uzasadniającą trzymanie się przyjętego rozwiązania. Odpowiada mi stosowana przez Autora, w tej części rozważań analogia, między ustaleniami poczynionymi na gruncie poglądów doktryny i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego w odniesieniu do zasady pluralizmu politycznego, a organizacją frakcji parlamentarnych. Podzielać pogląd wyrażony na s. 38, że „*wewnętrzna sfera funkcjonowania klubu poselskiego dopóki nie narusza demokratycznych metod, jakimi zamierza ona realizować swoje cele, jest wolna od zewnętrznej ingerencji*”. Satysfakcjonująca jest także lektura kolejnych podrozdziałów rozdziału I, w których habilitant umiejętnie toczy rozważania łączące kwestie zrzeszeń parlamentarzystów z zasadą mandatu wolnego. Nie sposób odmówić racji spostrzeżeniu, że „*Założenia zasady pluralizmu politycznego i założenia zasady mandatu wolnego krzyżują się w płaszczyźnie praktycznej na terenie parlamentu*” (s. 46). Uważam, za właściwe prowadzenie rozważań dotyczących zrzeszeń posłów w odniesieniu do przyjętego w konstytucji systemu rządów. Jest to moim zdaniem wyraz realizmu naukowego prezentowanego przez Habilitanta. Realizm ten dostrzegam również u Autora w stosunku do ogólnej roli jaką nadaje partiom politycznym we współczesnym parlamentarzystwie. Jak bardzo krytyczna byłaby bowiem ocena działania partii politycznych nie zmienia to faktu, że w istniejących realiach, nie tylko prawnych, mają one decydujący wpływ na oblicze współczesnego parlamentarystwu. Wyrazem tego spojrzenia Habilitanta niech będą dwa cytaty: „*Trzeba bowiem pamiętać o niekwestionowanej roli partii politycznych, jaką wypełniają one w systemie politycznym, oraz dostrzegać ich znaczenie i wiodącą rolę w procesie wyborczym na etapie zgłaszania kandydatów do parlamentu*”. (s. 45-46) „*Kluby jako struktury organizacyjne posłów ułatwiają i podnoszą efektywność działań większości*

rządowej nakierowanej na stabilność rządu, jak również opozycji, której aktywność zmierza do krytyki rządu poprzez wprowadzenie w ruch mechanizmów kontrolnych”. (s. 72)

Rozdział drugi zatytułowany: „*Normatywne podstawy tworzenia i funkcjonowania klubów poselskich w Sejmie RP*”, został podzielony na 3 podrozdziały. Pierwszy poddaje analizie ustawowe podstawy ich tworzenia, drugi poświęcony jest rozwiązaniom regulaminowym, a trzeci podejmuje problematykę zrzeszeń parlamentarzystów w statutach partyjnych. Rozważania prowadzone w pierwszym podrozdziale doprowadzają Autora do konkluzji wyrażonej na s. 88: „*Przeprowadzona analiza ujawnia co najmniej kilka kwestii (...). ...zasadność ustawowej regulacji form zrzeszania się parlamentarzystów, (...) potrzeba ustawowej regulacji wspólnych form zrzeszania się parlamentarzystów (...) traktowanie ustawowych podstaw tworzenia klubów poselskich (senackich) i parlamentarnych jako uszczegółowienia postanowień art. 11 ust. 1 Konstytucji*”. W tej części pracy warto zwrócić uwagę na krytyczną ocenę Habilitanta na temat praktyki tworzenia klubów parlamentarnych w polskiej praktyce wyrażoną na s. 84-86, jako sprzeczną z art. 17 ust. 3 ustawy o wykonywaniu mandatu posła i senatora. Z aprobatą należy również przyjąć pogląd Autora na temat niedopuszczalności tworzenia klubów przez konfederację kół poselskich (s. 92). Interesujące są też wywody na temat dopuszczalności kontroli regulaminów klubów lub kół poselskich (s. 98-101). Rozważanie te habilitant celnie konkluduje, że „*niedopuszczalne jest tolerowanie sytuacji, w której występują wątpliwości co do podstaw prawnych reakcji ze strony Marszałka Sejmu na ewidentnie sprzeczne z prawem działania klubów i kół, np. co do przyjętej nazwy*”. Ostatni fragment rozdziału stanowi analizę statutów partyjnych z punktu widzenia problematyki zrzeszeń parlamentarzystów. Jest to interesujące zestawienie, wskazujące przede wszystkim na stosunek partii politycznych do tych kwestii. Podrozdział ma w przeważającej części charakter opisu pewnego stanu rzeczy, ale i tutaj Autor czyni celne spostrzeżenie, sprzeciwiając się „*umieszczaniu w normach statutowych partii obowiązku przynależności posła do klubu stanowiącego jej reprezentację parlamentarną*” (s. 113).

Habilitant w autoreferacie wskazał, że najbardziej istotne z punktu widzenia klubów poselskich (parlamentarnych) zagadnienia, dotyczące możliwości wywierania przez nie realnego wpływu na skład organów wewnętrznych Sejmu oraz na działalność i tok jego prac, ujęte zostały w rozdziale III (*Koalicyjne i opozycyjne kluby poselskie (parlamentarne) a struktura organów wewnętrznych Sejmu*) i IV monografii (*Oddziaływanie klubów poselskich (parlamentarnych) na prace Sejmu i jego organów*). Omówię więc wspólnie oba te rozdziały.

W autoreferacie Habilitant napisał: „*Wskazane płaszczyzny uwidaczniają też najwyraźniej podział frakcji parlamentarnych na większość rządzącą i opozycję. W strukturze organów wewnętrznych Sejmu tradycyjnie wyróżnia się organy kierownicze i pomocnicze. Procedura wyboru Marszałka i Prezydium Sejmu określona została w regulaminie, przy czym nie przewiduje ona w tym zakresie żadnych uprawnień dla klubów poselskich. W praktyce jednak to właśnie te podmioty odgrywają przy wyborze Marszałka i wicemarszałków Sejmu pierwszorzędną rolę*”. Lektura rozdziałów III i IV wskazuje, że rozważania prowadzone przez Autora zostały przeprowadzone według schematu wynikającego z zacytowanego fragmentu. W tej części pracy prezentowana jest, nie tylko strona normatywna badanej problematyki, lecz równocześnie Autor przedstawia nam w szerokim zakresie polską praktykę parlamentarną, która stanowi tło dla czynionych analiz. W kolejnych odsłonach pracy, Habilitant dokonuje wielu ważnych spostrzeżeń i formuje ciekawe wnioski i postulaty de lege ferenda. Na początku (s. 117) Autor dostrzega swoiste „niedoregulowanie” pozycji klubów w stosunku do wpływu na skład osobowy organów wewnętrznych izby. Teza ta jest konsekwentnie dowodzona w dalszych częściach pracy. Jest ona widoczna zarówno w odniesieniu do wyboru Marszałka Sejmu jak również Prezydium Sejmu. Na marginesie warto zauważyć, że w polskim Sejmie niestety nie doszło do wykształcenia zwyczaju zgłaszania na urząd Marszałka tylko jednego kandydata, co jest praktyką w parlamentach wielu innych państw europejskich. Bardzo ciekawe są rozważania dotyczące powoływania Prezydium Sejmu. W ich toku Habilitant stawia kilka ważnych pytań. Po pierwsze, czy powołanie w skład Prezydium wyłącznie posłów reprezentujących większość parlamentarną mieści się w ramach państwa demokratycznego, a także czy w świetle obowiązujących przepisów jest prawnie dopuszczalne? (s. 127-128). Czy przyjęte w praktyce sejmowej rozwiązanie jest zgodne z zasadą pluralizmu politycznego? (s. 128-129). Toczony wywód prowadzi Habilitanta do wniosku, że „*Z zasady pluralizmu politycznego wynika postulat uwzględnienia w składzie kolegiального kierowniczego organu izby także przedstawicieli klubów znajdujących się w mniejszości. Do rozstrzygnięcia pozostaje kwestia, czy mają to być przedstawiciele najliczniejszych, czy wszystkich klubów nieuczestniczących w procesie tworzenia rządu*”. (s. 139) Na to pytanie Autor odpowiada, że jego zdanie, przy spełnieniu pewnych warunków, powinny być to wszystkie kluby, które w dniu rozpoczęcia kadencji Sejmu reprezentowały osobną listę wyborczą. Choć mam w tej mierze odmienny pogląd (sądzę, że mogłoby to nieść za sobą groźbę nazbyt licznego Prezydium, oraz ryzyko braku posiadania większości w Prezydium przez większość rządzącą, co z kolei stwarzałoby niebezpieczeństwo dalszej marginalizacji znaczenia Prezydium, na skutek działań Marszałka

Sejmu) to propozycję Habilitanta uważam za ciekawą i dobrze uzasadnioną. Godne uwagi są również uwagi Pana Doktora na temat uzupełnienia składu Prezydium. Dostrzega w tej mierze cztery możliwe do wystąpienia sytuacje, które poddaje wnikliwej analizie, ilustrując ją praktyką sejmową. (s. 140 – 148). Jednocześnie wskazuje również, na problematykę funkcjonowania Prezydium w składzie liczbowo odmiennym od tego, jaki wynika z uchwały Sejmu w sprawie liczby wicemarszałków. Kwestię utraty przez klub statusu klubu, oraz ponowne jego odzyskanie. Te interesujące analizy, kończy celną (znów wielce racjonalną) konstatacją: *„Różnorodność mogących zdarzyć się w praktyce parlamentarnej przypadków powoduje, że zasadna wydaje się propozycja poddania ich każdorazowej ocenie przez Sejm i w konsekwencji pozostawienie rozstrzygnięcia w tym przedmiocie większości parlamentarnej”* (s. 149). W rozdziale IV Habilitant za najważniejsze uznaje rozważania dotyczące Konwentu Seniorów. Analiza praktyki parlamentarnej prowadzi Autora do ważkich spostrzeżeń. Za istotny postulat uważam, pogląd wyrażony na s. 184, w którym Autor postuluje korektę regulaminu Sejmu zmierzającą do ograniczenia „autonomii decyzyjnej Marszałka Sejmu w sprawie zwoływania Konwentu Seniorów. Jest to przekonująco uzasadnione na s. 185: *„Osiągnięcie porozumienia przez przedstawicieli frakcji parlamentarnych w ramach Konwentu prowadzi wreszcie do pożądanego z punktu widzenia założeń zasady pluralizmu politycznego efektu w postaci reprezentatywności decyzji”*.

Zgadzam się również z postulatem „odformalizowania trybu wyrażania opinii przez Konwent Seniorów” (s. 192), oraz podzielam pogląd, że w odniesieniu do problematyki ustalania porządku dziennego obrad „.... obecna procedura z punktu widzenia roli opozycyjnych frakcji parlamentarnych jest raczej pewnego rodzaju fasadą niż procedurą zapewniającą realny wpływ na kształtowanie porządku dziennego posiedzeń”. (s. 194)

Nie podzielam natomiast poglądu Habilitanta, że realizacja uprawnień zastrzeżonych dla grupy posłów przez klub jest zasadniczo łatwiejsza „niż przez *ad hoc* organizujących się posłów”. (s. 204) Wprawdzie, jak podkreśla Autor, chodzi w tej mierze w zasadzie o kwestie praktyczne, to tym niemniej sądzę, że istotne w tej mierze jest istnienie w parlamencie zintegrowanych politycznie grup posłów, a kwestia istnienia lub nieistnienia klubów poselskich nie ma praktycznego znaczenia dla korzystania z tych uprawnień, i to zarówno w odniesieniu procesu ustawodawczego, powoływania organów kierowniczych izby, jak również przy egzekwowaniu odpowiedzialności politycznej Rady Ministrów, o czym Autor pisze na s. 210-220.

Ostatni rozdział zatytułowany „Zwiększenie wpływu klubów poselskich na działalność i tok pracy Sejmu – uwagi *de lege ferenda*” uważam za szczególnie interesujący. Autor dokonał w nim

wyodrębnienia dwóch podrozdziałów odpowiadających charakterowi zgłoszonych postulatów. Pierwszy: „*Wzmocnienie znaczenia klubów poselskich w postanowieniach Konstytucji*”, stanowi uzasadnienie proponowanych przez Autora zmian konstytucyjnych. Wśród argumentów, przywołanych przez Habilitanta znajdują się m.in. odwołania do porządków konstytucyjnych innych państw europejskich. Dobrze, że ten wątek prawnoporównawczy znalazł się w pracy, aczkolwiek sądzę, że takie odniesienia byłyby też pożądane w rozdziale II, dotyczącym normatywnych podstaw tworzenia klubów parlamentarnych. Uważam, że jest to pewien mankament pracy, tym bardziej, że jak widać z rozdziału V problematyka ta nie jest obca Autorowi. Habilitant na stornach rozdziału V podnosi, że za konstytucjonalizacja klubów parlamentarnych, przemawia następujący zespół argumentów: stanowiłoby to uszczegółowienie zasady pluralizmu politycznego (s. 235); przemawiają za tym rozwiązania kreujące parlamentarny system rządów (s. 236); stanowiłoby ważną gwarancję skutecznego i efektywnego działania, zwłaszcza opozycyjnych klubów parlamentarnych (s. 237); mogłaby zostać uznana za przejaw uszczegółowienia zasady reprezentacji politycznej w aspekcie urealnienia założeń mandatu wolnego (s. 237). W tej sprawie, mam zasadniczo odmienny pogląd od Habilitanta. Dostrzegam konieczność wzmocnienia pozycji opozycji parlamentarnej. Podzielam opinię Habilitanta wyrażoną w autoreferacie, że: „*Problematyka klubów poselskich analizowana z punktu widzenia wybranych zasad demokracji parlamentarnej wskazuje na potrzebę wzmocnienia znaczenia klubów mniejszości parlamentarnej. Za niezbędną uznać należy gwarancję do nieskrępowanego prezentowania stanowisk przez kluby opozycyjne*”. Jednakże, nie sądzę by można było to osiągnąć poprzez konstytucjonalizację klubów poselskich. Sądzę, że bardziej uzasadnione byłoby przywrócenie kolegialnego modelu kierowania pracami Sejmu o czym pisze Autor w kolejnym punkcie. Aprobuję większość przytoczonych w tej części pracy argumentów, jednakże nie jestem przekonany czy samo podniesienie do rangi konstytucyjnej Prezydium Sejmu, mogłoby doprowadzić do rzeczywistego przywrócenia kolegialnego modelu kierowania pracami Sejmu. Choć mam w tej sprawie odmienny pogląd, to muszę podkreślić, że argumenty i sposób uzasadnienia stanowiska Habilitanta jest bez zarzutu.

Receptę na to widzę, raczej w zaproponowanych w kolejnym podrozdziale zmianach w regulaminie Sejmu. Z satysfakcją przyjmuję postulat zwiększenia znaczenia parytetów politycznych i osadzenia go w większym stopniu w przepisach regulaminu. Szczególnie, że parytet taki został zastosowany w przepisach określających tryb wyboru przez Sejm członków Państwowej Komisji Wyborczej (art. 157 § 4 a Kodeksu Wyborczego), „*Kandydatów na członków Państwowej Komisji Wyborczej powołanych na podstawie § 2 pkt 3 wskazują kluby parlamentarne lub poselskie, z tym że liczba tych członków musi odzwierciedlać proporcjonalnie reprezentację w Sejmie klubów parlamentarnych lub poselskich*”. Muszę

przy tym zganić Autora za to niedopatrzenie, i brak omówienia tego przepisu, tym bardziej, że jest to wyjątkowy w polskim prawie przykład przywołania klubu parlamentarnego w przepisach ustawowych. Tym bardziej, że w normie obok siebie pojawia się pojęcia klubu parlamentarnego lub poselskiego, co także może nieść ze sobą poważne implikacje, szczególnie w toku uzasadnionych wątpliwości opisanych przez Autora w rozdziale II. Za bardzo ciekawy pomysł uznaję natomiast propozycję uchwalania regulaminu Sejmu kwalifikowaną większością głosów. Uważam, wprawdzie, że aktualnie jest on niemożliwy do realizacji, to tym niemniej podzielam pogląd Habilitanta, że *„Uwzględnienie tej propozycji chroniłoby mniejszość parlamentarną przed jednostronną zmianą reguł parlamentarnych”*. (s.288)

Pracę wieńczy Zakończenie, które stanowi podsumowanie całości rozprawy. Ze względu na to, że rozdział V stanowi rozbudowaną część postulatywną pracy, siłą rzeczy w pewnym stopniu przejmuję on pewne cechy charakterystyczne dla zakończenia. Zakończenie jest więc pewną rekapitulacją wcześniejszych przemyśleń. Jego charakter doskonale oddaje poniższy fragment. *„Rozważania zawarte w niniejszej monografii, a zwłaszcza przedstawione propozycje wzmocnienia roli klubów poselskich (parlamentarnych), nie przesądzają o ostatecznym kształcie ewentualnych przyszłych rozwiązań normatywnych. Wskazują jedynie pożądany kierunek zmian obecnego stanu prawnego. Wyrażone postulaty stanowić mają głos w dyskusji na temat zagadnienia współistnienia w Sejmie klubów większości rządzącej i klubów opozycyjnych”*. (s.293).

Reasumując powyższe ustalenia stwierdzam, że rozprawa Pana Doktor Grzegorza Koksanowicza jest dziełem przemyślanym metodologicznie i merytorycznie. Jest to kompleksowe omówienie interesującej problematyki. Bardzo wysoko oceniam, formułowane w toku całej rozprawy, a nie tylko w końcowym rozdziale, wnioski Habilitanta zmierzające do zmian prawodawczych. Ich uzasadnienie prawne i praktyczne, oraz sposób prezentacji argumentacji. Ujęcie celów badawczych, strona redakcyjna, językowa pracy stoją na wysokim poziomie i przesądzają, iż opracowanie to ma charakter twórczy, a przez to stanowiący cenny wkład w rozwój badań naukowych.

III. Ocena pozostałych publikacji i osiągnięć naukowych uzyskanych przez Habilitanta po otrzymaniu stopnia doktora.

Pan dr Grzegorz Koksanowicz w swoim autoreferacie wskazał na cztery obszary badawcze, będące przedmiotem jego zainteresowania. Są to: kierownicze organy Sejmu, problematyka wyborów w samorządzie terytorialnym i samorządzie zawodowym radców prawnych, stanowienie i stosowanie prawa, system konstytucyjny Republiki Bułgarii. Dorobek naukowy Habilitanta po uzyskaniu stopnia doktora obejmuje łącznie 20 publikacji (liczba publikacji przed uzyskaniem stopnia doktora obejmuje 14 opracowań). W tej grupie znajdują się 2 samodzielne monografie, (w tym monografia będąca podstawą wniosku), kilka rozdziałów w monografiach oraz kilka artykułów, także w języku angielskim, opublikowanych w renomowanym czasopiśmie prawniczym.

Kierownicze organy Sejmu to pierwszy z obszarów badawczych wskazanych przez Habilitanta w autoreferacie. W tym zakresie najistotniejszym osiągnięciem naukowym jest monografia pt. *Prawny model kierownictwa Sejmem w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Lublin 2014, ss. 211. (ISBN 978-83-63761-50-9), która była rozwinięciem doktoratu Habilitanta. Publikacje związane z podjętym w doktoracie tematem badawczym to także: *Ewolucja organów kierowniczych Sejmu w okresie transformacji ustrojowej 1989-1997*, [w:] *25 lat transformacji ustrojowej w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. E. Gdulewicz, W. Orłowski, S. Patyra, Lublin 2015, s. 289-298; *Evolution of the constitutional and legal position of the Marshal of the Sejm of the Republic of Poland*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2018, nr 6, s. 105-115), *Geneza i skutki dekonstytucjonalizacji Prezydium Sejmu – próba oceny*, „Prawo i Polityka” 2018, nr 8, s. 37-45), *Kilka uwag na temat konstytucyjnych funkcji Marszałka Sejmu* [w:] *Księga pamiątkowa profesora Marcina Kudeja*, red. A. Łabno, E. Zwierzchowski, Oficyna Wydawnicza WW Katowice 2009, s. 213-221).

Ten obszar badawczy oceniam jako najistotniejszy w dorobku Habilitanta. Pozostaje on również w ścisłym związku z badaniami podjętymi przez Pana Doktora w rozprawie habilitacyjnej. Zresztą zainteresowania badawcze Pana Grzegorza Koksanowicza wiążą się z zagadnieniami parlamentaryzmu także w innych obszarach badawczych. W szczególności jego rozważania na temat systemu konstytucyjnego Bułgarii ściśle łączą się z kwestiami, które można zaliczyć do szeroko rozumianego prawa parlamentarnego. W większości wymienionych publikacji dr Grzegorz Koksanowicz analizował aksjologiczne podstawy oraz determinanty konstytucyjne, ustrojowej pozycji organów kierowniczych Sejmu. Sformułował przy tym wiele interesujących spostrzeżeń badawczych. Badania te prowadzone były m.in. przy zastosowaniu perspektywy historycznej, dzięki której Habilitant przedstawił w swoich

pracach zmianę pozycji ustrojowej Marszałka Sejmu oraz Prezydium Sejmu. W toku prowadzonych badań za szczególnie trafną konstatację uznaję tezę Pana Doktora o wpływie praktyki sejmowej oraz regulaminu sejmiku na współczesne ukształtowanie modelu jednoosobowego kierownictwa, oraz interesujące spostrzeżenie, że dekonstytucjonalizacja Prezydium Sejmu, nie była konsekwencją przemyślanej refleksji ustrojowej, a jej twórcy nie przewidywali konsekwencji jakie ona przyniesie. Konsekwentne prowadzenie badań związanych z parlamentaryzmem wydaje się dobrze przemyślaną drogą rozwoju kariery naukowej. Warto przy tym zaznaczyć, że Habilitant jest także autorem rozdziału poświęconego władzy ustawodawczej w uznanym wśród konstytucjonalistów podręczniku prawa konstytucyjnego, napisanego przez renomowanych polskich uczonych. (*Organy władzy ustawodawczej*, [w:] *Konstytucyjny system organów państwowych*, red. E. Gdulewicz, Lublin 2015, s. 145-181). Sądzę, że na tej podstawie można uznać Habilitanta za uznanego znawcę materii prawnej dotyczącej współczesnego parlamentaryzmu polskiego, a w szczególności zagadnień związanych z organizacją prac izby. Moim zdaniem Habilitant powinien, kontynuować te badania, rozwijając je w kierunku prawnoporównawczym.

W zakresie problematyki wyborów w samorządzie terytorialnym i samorządzie zawodowym radców prawnych, można wskazać na dwa problemy badawcze podjęte w tym zakresie badań. Jeden to głosowanie przez pełnomocnika, które zostało podjęte w dwóch publikacjach: *Głosowanie przez pełnomocnika. Uwagi na tle wyborów samorządowych przeprowadzonych w 2010 roku*, [w:] *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań, tom II: Współczesne ustroje państwowe i rozwój demokracji w Polsce*, (Księga Jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni), red. R. M. Czarny i K. Spryszak, Wydawnictwo Adam Marszałek Toruń 2012, s. 787-802); *Głosowanie przez pełnomocnika w wyborach samorządowych – zasady i tryb udzielenia oraz charakter prawny pełnomocnictwa*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2019. Drugi natomiast, to zagadnienia związane z problematyką ważności wyborów. Temu zagadnieniu także poświęcone zostały dwie publikacje: *Weryfikacja prawidłowości procesu wyborczego w okręgowych izbach radców prawnych - rola organów samorządu i Sądu Najwyższego*, [w:] *Samorząd a prawo do sądu*, red. J. Sobczak, Lublin 2016, s. 103 - 112). *Termin na wniesienie protestu wyborczego w procedurze weryfikacji ważności wyborów samorządowych w Polsce na gruncie ustawy z dnia 5 stycznia 2011 roku – Kodeks wyborczy*. Publikacje, składające się na ten wątek badań, charakteryzują się precyzyjną analizą obowiązującej regulacji normatywnej, która pozwala Autorowi sformułować wiele problemów praktycznych związanych ze stosowaniem odpowiednich

przepisów. Z wymienionych publikacji za szczególnie interesującą uważam analizę przeprowadzoną w tekście: *Głosowanie przez pełnomocnika w wyborach samorządowych – zasady i tryb udzielenia oraz charakter prawny pełnomocnictwa*. W artykule tym Autor wskazuje na wiele kwestii, które budzą istotne wątpliwości prawne. Do najważniejszych zaliczyć można takie jak: tryb udzielania pełnomocnictwa, a w szczególności kwestia wezwania do usunięcia wad wniosku, charakter prawny 3 dniowego terminu przewidzianego w kodeksie wyborczym. Moim zdaniem właściwie rozstrzyga Habilitant w tym przypadku wątpliwość co do charakteru terminu, opowiadając się za uznaniem go za termin zawity. Następnie, cenne są uwagi na temat publicznoprawnego charakteru pełnomocnictwa do głosowania. Jedyną wątpliwość, którą chciałbym podnieść po lekturze tego tekstu jest brak jednoznacznej deklaracji ze strony Autora, czy jego zdaniem instytucja ta jest pożądanym rozwiązaniem w polskim prawie wyborczym, czy nie potrzebnym?

Stanowienie i stosowanie prawa, to trzeci obszar badawczy wskazany w autoreferacie. Na dorobek naukowy Habilitanta składają się w tym zakresie następujące publikacje: *Zasada określoności przepisów w procesie stanowienia prawa*, *Studia Iuridica Lublinensia*”, tom XXII, Lublin 2014, s. 471-478; *Wybrane aspekty stosowania przepisów Konstytucji przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Zagadnienia stosowania prawa. Perspektywa teoretyczna i dogmatyczna*, red. W. Dziedziak, B. Liżewski, Lublin 2015, s. 123-135, także w wersji anglojęzycznej: *Selected Aspects of the Application of the Constitution's Provisions by the Sejm of the Republic of Poland*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2017, nr 6, s. 235-251; *Tryb podjęcia uchwały w sprawie dostosowania sieci szkół podstawowych i gimnazjów do nowego ustroju szkolnego a zasada samodzielności gminy* [w:] *Samorządy w procesie decentralizacji władzy publicznej*, red. M. Chrzanowski, J. Sobczak, Lublin 2017, s. 195-204; *Kluby parlamentarne w normach statutowych partii politycznych (Uwagi na tle statutów partii obecnych w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej VIII kadencji)*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2018, nr 5, s. 93-106. W publikacjach tych Autor poruszał zagadnienia związane ze stosowaniem prawa i jego stanowieniem przez organy władzy centralne jak również jednostki samorządu terytorialnego oraz partie polityczne. Wśród tego segmentu dorobku, uwagę zwraca rozdział w monografii zatytułowany: *Wybrane aspekty stosowania przepisów Konstytucji przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*. W publikacji tej Pan Grzegorz Koksanowicz dowodzi w szczególności swej znajomości orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego oraz umiejętności prowadzenia rozważań teoretycznoprawnych.

Ostatni obszar badawczy dotyczy system konstytucyjny Republiki Bułgarii. W autoreferacie Habilitant wskazał, że składają się nań tylko dwie pozycje: *Zasady podziału władzy w Bułgarii*, [w:] *Zasady podziału władzy we współczesnych państwach Europejskich*, red. S. Grabowska, R. Grabowski, Rzeszów 2016 s. 37-49; *Immunitet parlamentarny w Bułgarii* [w:] *Immunitet parlamentarny w wybranych państwach europejskich*, red. S. Grabowska, J. Juchniewicz, Rzeszów 2017, Rzeszów 2017, s. 57-66. Traktuję ten kierunek badawczy jako nie tyle zamkniętą część badań, lecz jako nowy kierunek w zainteresowaniach naukowych Habilitanta. Wskazuje na to czas w jakim powstały obie prace. Jednocześnie warto zaznaczyć, że w dorobku naukowym Habilitanta znajduje się jeszcze jedna praca poświęcona ustrojowi Bułgarii, tyle, że powstała przed uzyskaniem stopnia naukowego doktora. Jest to rozdział w monografii: *Republika Bułgarii*, [w:] *Ustroje państw współczesnych*, red. E. Gdulewicz, Lublin 2005. Uważam ten kierunek badawczy Pana dr Grzegorza Koksanowicza za obiecujący. Wśród polskich opracowań na temat prawa konstytucyjnego państw współczesnych, Bułgaria jest bowiem niemal dziewiczym obszarem badań. Mam nadzieję, że wkrótce powstaną kolejne publikacje przybliżające polskiemu czytelnikowi oryginalne rozwiązania systemu bułgarskiego. Tym bardziej, że dotychczasowe opracowania na ten temat Habilitanta charakteryzują interesujące wnioski. Tyłem przykładu: „*Uregulowania prawne funkcjonujące w ramach przyjętej w Konstytucji Bułgarii zasady podziału władzy cechuje swego rodzaju eklektyzm. Występowanie instytucji Wiceprezydenta i brak inicjatywy ustawodawczej po stronie Prezydenta sugeruje podobieństwo do rozwiązań przyjętych w Stanach Zjednoczonych. Niepołączalność mandatu parlamentarnego z funkcją członka Rady Ministrów wykazuje analogię do rozwiązań francuskich, a możliwość wyrażenia wotum nieufności wobec szefa rządu – do rozwiązań istniejących w Republice Federalnej Niemiec*”.

Recenzja w postępowaniu habilitacyjnym nie jest miejscem, w którym należy dokonywać szczegółowej oceny wszystkich opracowań Habilitanta. Generalnie stwierdzam, że tematyka podejmowana przez Pana dr Grzegorza Koksanowicza dowodzi rozległości zainteresowań badawczych Habilitanta. Wyraźnie można wskazać konsekwentny rozwój kierunków badawczych podejmowanych przez Pana Doktora. Na plan pierwszy wysuwają się badania nad parlamentaryzmem, co dowodzi ciągłości prowadzonych badań naukowych. Oceniany dorobek jest na wysokim poziomie warsztatowym i merytorycznym.

Również pozostała aktywność naukowa Habilitanta jest satysfakcjonująca. Habilitant wygłosił 11 referatów na konferencjach ogólnopolskich, był członkiem komitetu organizacyjnego kilku konferencji w tym także międzynarodowej.

Przedstawiony dorobek Habilitanta zarówno pod względem ilościowym oraz jakościowym stanowi znaczny wkład w rozwój polskiego prawa konstytucyjnego.

IV. Ocena osiągnięć Habilitanta w zakresie dorobku dydaktycznego, popularyzatorskiego oraz w zakresie współpracy międzynarodowej.

Pan Grzegorz Koksanowicz posiada znaczny dorobek dydaktyczny. Prowadził wykłady, ćwiczenia i seminaria na studiach magisterskich i licencjackich na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie na kierunkach: prawo, administracja I i II stopnia, bezpieczeństwo wewnętrzne (studia I stopnia); w Wyższej Szkole Biznesu w Radomiu na kierunku administracja; w Wyższej Szkole Humanistyczno-Przyrodniczej Studium Generale Sandomiriense w Sandomierzu na kierunku administracja. Ponadto prowadził zajęcia na studiach podyplomowych organizowanych na Uniwersytecie Marii-Curie Skłodowskiej: „*Podyplomowe Studium Legislacji*” oraz „*Prawo dla tłumaczy przysięgłych i specjalistycznych*”.

Był promotorem 38 prac magisterskich, 64 prac dyplomowych na studiach I stopnia prowadząc seminaria magisterskie i dyplomowe z prawa konstytucyjnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz 36 prac dyplomowych (na kierunku administracja) w Wyższej Szkole Humanistyczno-Przyrodniczej Studium Generale Sandomiriense w Sandomierzu. Warto podkreślić również, że dwukrotnie pełnił funkcje promotora pomocniczego w przewodach doktorskich.

Pana Doktor jest również zaangażowany w życie społeczności akademickiej. Jest członkiem Rady Wydziału, jest laureatem dwóch nagród Rektora Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie – indywidualnej III stopnia (2015) oraz zespołowej II stopnia (2010) za osiągnięcia naukowe, sprawował opiekę merytoryczną nad grupą studentów Wydziału Prawa i Administracji UMCS – uczestniczącą w II Edycji Konkursu „Konstytucyjny Turniej Sądowy”, organizowanego przez Stowarzyszenie im. Prof. Zbigniewa Hołdy, pełnił funkcję członka Jury XI Okręgowej Olimpiady Wiedzy o Prawie (etap Ogólnopolskiej Olimpiady Wiedzy o Prawie).

Należy również podkreślić zaangażowanie Habilitanta w działalność na forum samorządu radcowskiego. Jest autorem ekspertyz i opinii prawnych sporządzonych na rzecz Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych, jak również na rzecz organów jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych. Od wielu lat jest wykładowcą na zajęciach dla aplikantów radcowskich Okręgowej Izby Radców Prawnych w Lublinie, członkiem Komisji Egzaminacyjnej przeprowadzającej egzamin radcowski. Pełni funkcję Sędziego Wyższego Sądu Dyscyplinarnego Krajowej Izby Radców Prawnych w Warszawie. Byłem zastępcą Przewodniczącego Okręgowego Sądu Dyscyplinarnego przy OIRP w Lublinie. Działa na rzecz Fundacji Okręgowej Izby Radców Prawnych w Lublinie "Znam Prawo", Instytucie Badawczo-Rozwojowym Lubelskiego Parku Naukowo Technologicznego oraz Regionalnej Izbie Gospodarczej w Lublinie jako Przewodniczący Sądu Polubownego (od 2014 r. – nadal). Jestem członkiem Komisji ds. wykonywania zawodu radcy prawnego Okręgowej Izby Radców Prawnych w Lublinie. Z uznaniem należy ocenić, aktywność zawodową Pana doktora Koksanowicza, w której umiejętnie łączy działalność na forum samorządu radcowskiego ze swoimi kompetencjami naukowymi.

Nie ulega wątpliwości, że przedstawione w tej części recenzji osiągnięcia Pana dr Grzegorza Koksanowicza w pełni spełniają wymogi ustawowe i czynią zadość obowiązującym kryteriom awansowym.

5. Konkluzja recenzji.

Na podstawie dokonanych ustaleń, wyrażam opinię, że rozprawa habilitacyjna dr Grzegorza Koksanowicza stanowi znaczny wkład w rozwój nauk prawnych. Biorąc pod uwagę pozostały dorobek naukowy Pana doktora Grzegorza Koksanowicza, stanowiący znaczny wkład w rozwój nauk prawnych, jak również pozytywnie oceniając jego aktywność naukową, dydaktyczną i organizacyjną, stwierdzam, że **osiągnięcia Pana doktora Grzegorza Koksanowicza spełniają wymogi określone w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki względem osób ubiegających się o stopień doktora habilitowanego, w następstwie czego opowiadam się za kontynuowaniem czynności w przewodzie habilitacyjnym Pana doktora Grzegorza Koksanowicza.**

Sieradz, 28 maja 2020 r.

Dr hab. Konrad Skłodowski, prof. UŁ

